

na izboljšanje mezd, v viničarskih okrajih ni, zavisi izboljšanje v celoti od gospodarjeve iniciative. Z določbami o minimalnih mezdah ni mogoče trditi, da se je položaj viničarjev izboljšal.

Tretja posebnost nove uredbe so določbe o viničarskem skladu. Zavarovanje za starost, smrt, onemoglost in bolezen predstavlja za viničarje eno poglavitnih socialno političnih vprašanj. Ureditev socialnega zavarovanja viničarjev za vse rizike bi vsaj nekoliko omilila težko stanje in bedo, v kateri mora živeti viničar.⁶ Nekako nadomestilo za socialno zavarovanje naj bi predstavljal sklad, ki se ustanavlja pri banski upravi. Vanj se stekajo kazni, ki so predpisane za kršitve posameznih določb uredbe in letni prispevki lastnikov nekmetskih vinogradov (od $\frac{1}{2}$ ha 100 din). Cerkvene imovine so tega prispevka oproščene, če je donos vinograda določen za vzdrževanje cerkve ali za kritje stroškov bogoslužja. Cerkvene imovine je v Halozah in Jeruzalemskih goricah precej, ni pa znano, v kakšne namene gre denar. Tako ni mogoče vedeti, ali so cerkvene imovine tega plačevanja morda sploh oproščene. Sklad se bo uporabljal za podpore svojem viničarjev v primeru dolgotrajne bolezni, onemoglosti in smrti.

Tako je to pereče vprašanje rešeno na kompromisen in nezadovoljiv način s podpornim skladom. Pozornost vzbuja zlasti dejstvo, da se sklad ustanavlja pri politični oblasti in da ga bo ona upravljala, kar ne nudi jamstva, da se ne bi ta institucija kdaj izrabljala v politične namene. Spričo mnogih podpore potrebnih primerov v viničarskih družinah je tudi malo verjetno, da bodo viri, ki pritekajo v sklad, zadostovali, da se bodo mogle podeljevati uspešne in zadostne podpore.

Kar viničar danes nujno in v prvi vrsti potrebuje, je razširitev obveznega socialnega zavarovanja za vse rizike. Obremenitev iz tega zavarovanja naj bi zadel lastnike večjih vinogradov. Za manjše vinograde bi bila potrebna pomoč banovine in države. Edino v tem pravcu se da zamisliti kolikor toliko uspešna rešitev viničarskega zavarovanja in delna, najnujnejša omilitve ogromne viničarjeve revščine. (Konec prih.)

Vlado Vodopivec.

Kritika

REALIZEM IGA GRUDNA

„...ne mami več me sij, v obzorju nedosežen,
v pristan je našlo pot življenje brodolomno.“

(Igo Gruden, Pesnikova izpoved.)

Danes nas je zanesel razvoj že tako daleč, da ni treba niti posebne smelosti niti ne vem kako prodornega pogleda, pa lahko ugotovimo, kako velik in pomemben je preobrat, ki se je izvršil nekako v zadnjih desetih letih in ki je zajel vse naše pisanje: literaturo in v nič manjši meri tudi publicistiko. Bil je to eden izmed tistih skokov, s katerim nas zgodovina, posebej še zgodovina umetnostnega in kulturnega življenja, nikoli ne neha presenečati. Izvršil se je brez truda, kar nekam sam ob sebi, naglo in spontano, brez posebnih proglasov in programov ter brez pomembnejših bitk na knjižnih barikadah. Ekspresionizem sam, ki je dajal dvajsetim letom ton, ta zamaknjenec, živčev v izoliranih sferah nekega po sili duha, je bil vse preveč šibak in slabokrven, notranje že izčrpan, da bi se lahko postavil novemu zagonu po robu. Z novo smerjo — pa naj jo imenujemo realizem, nova stvarnost ali kakor koli že — se je umetnost zopet učlo-večila. Zapustila je do skrajnih meja razboljeni subjektivizem in se približala človeku, temu preprostemu, vsakdanjemu, malone banalnemu, bednemu in včasih tudi malce

⁶ Prim.: Kraigher: Slovenski viničarji — Sodobnost 1939, str. 191.

smešnemu, ki se peha v sreči in nesreči za svoj majhen prostor pod soncem; razgubila se je brezizhodna tema vsemira in razpršila se je megla nekega amorfnega kozmopolitstva, izpod nje se je pokazala v vsej svoji otipljivosti ter lepi in ponižni skromnosti blatna panonska pokrajina v vseh štirih variantah menjajočih se letnih časov; iz nje je vzrasla surova in narurna plastika koroških bregov, globač in korit; v rahlih obrisih se kaže Kras in nemara tudi že sivina naših malomestnih hiš. Nova smer je — po besedah enega izmed poglavitnih njenih tvorcev — na tem, da nam v desetletju, ki se začinja, ustvari svoje najzrelejške plodove.

Ekspresionizmu, ki se je izživiljal skoro izključno v zaprtih prostorih lastne notranjosti, svojega „jaza“ in ki je hodil pota, kamor mu je bilo težko, če že ne čisto nemogoče slediti, je služila kot izrazno sredstvo predvsem pesniška dikcija, vezana beseda, verz; medtem ko je realizmu naših dni bližja proza, vsakdanja, čim manj papirnata govorica, ki mu omogoča najbolj neposreden in neprisiljen stik z resničnim in živim človekom, katerega realizem oblikuje, in s svetom, v katerem ta človek živi in se giblje. Vendar se nova smer tudi v pesmi ni nič manj odločno uveljavila. V nasprotju z ekspresionizmom, ki je od moderne podedovani pesniški izraz razkrojil in ga pritiral malone do absurda, hoče biti nova pesem „preprosta“ in dostopna; pesnik se je vrnil čisto k tlom, k najbolj neposredni, čisti in razumljivi besedi; njegova metaforika je organična, jasna in plastična; kitični sestav in klasična metrična oblika sta spet pridobila na svojem ugledu.

Dvajset let je poteklo, odkar je Igo Gruden izdal svoji prvi dve zbirki, doba, dolga dovolj, da se je medtem lahko razpršil „rožnati oblak“ romantičnih sanj, v katerega je bil še zapreden mladi zaljubljenec v Narcisu. S svojo poslednjo knjigo, kjer je zbral pesmi zadnjih let,* je Gruden stopil po dolgem presledku pred nas kot človek, ki je obogatel v življenju za prenekatero spoznanje, in kot dozorel pesnik, ki je našel navsezadnje svoj dokončni izraz, to je realizem, čeprav svoje literarne preteklosti ne more povsem zatajiti. Verza, ki sem ju zaradi večjega poudarka postavil na čelo tega sestavka, se mi zdita značilna ne samo kot izpoved in ugotovitev pesnikove človeške usode, ampak tudi kot živa in plastična ilustracija Grudnove pesniške poti, ki je vedla mladega poeta iz Župančičevih brezbrežnih voda, kjer mu je blesteči „sij, v obzorju nedosežen,“ — (vse tri besede so tipične za Župančičev slovar) — jemal vid in samoniklo besedo, ter ga pripeljala „v pristan“ stvarnega in svojskega pesniškega izraza. Ta njegova pot je spričo razvoja, ki ga je doživela in ga še doživlja vsa naša literatura, toliko bolj značilna.

Igo Gruden ni pesnik čiste, neposredne izpovedi. Trditev, ki se zdi prvi trenutek drzna, saj jo postavljamo za lirika, torej za človeka, kateremu je konfesija, samoizpoved tako rekoč poklic. Vendar ž njo prav nič ne zmanjšamo vrednosti in cene pesnikovega dela. Gre nam le za opredelitev in za karakterizacijo, kajti dragocenost lirične izpovedi nedvomno ni v tem, ali je podana neposredno, naravnost, s sredstvi, ki so čisto in eminentno lirska, ali pa je prinesena s sredstvi, ki so že neke na meji med subjektivno in objektivno poezijo ali pa so že celo last pripovedne, epske pesmi, temveč je vrednost pesniške izpovedi izključno v njeni iskrenosti in prepričljivosti, ki je cilj sleherne prave umetnosti.

Kadar govorim o Grudnovi izpovedi, mislim predvsem na osrednjo pesem njegove zbirke, na „Tomaža Bizilja“. To je sicer prigodnica, zapeta v spomin rajnega krčmarja pri „Kolovratu“, toda pomisliti moramo, da je navsezadnje slednja umetnost priložnostna, če ne, potem je zgolj malo koristno artistično igrakanje z besedami. Po drugi strani pa je prigodnost „Tomaža Bizilja“ le okvir za samoizpoved v pravem in polnem pomenu te besede. Do primitivnosti preprosti, težki, utrujeni verzi, polni vsebine, tako

* Igo Gruden, Dvanajsta ura. 1939. Slovenska matica v Ljubljani.

da je vsa pesem v svoji preprostosti kot stavba iz grobo tesanih hlodov; živi portret Tomaža Bizilja, zarisan s skopimi, toda ostrimi realističnimi potezami; postava pesnika, sedeča v polmračni gostilniški veži in nad njo soha angela, ki nosi mrtvaško glavo, simbol svetá v agoniji:

„Na steni pod starinskimi oboki,
zrezljan že davno iz lesá,
je visel angel blag z mrtvaško glavo v roki,
z nožico zlomljeno ob zid oprt;
a jaz pod njim — kot netopir v razpoki —
sem pil in pil vse bolj in bolj potr: —
na smrt.“

To je nedvomno izpoved, izpoved strtega in poraženega življenja, katera ne prepričuje neposredno z besedo, ampak s silo svoje podobe, z orisom situacije, s svojo plastiko. — In iz te bede in brezizhodnosti, iz te „razpoke“ se dvigne misel, prav za prav več: vera kot luč, ki naj razsvetli temo današnjega dne:

„Zaspal bi tudi jaz za vedno,
Tomaž Bizilj.
A predno zapuščeno umrem in bedno,
rad videl bi, da vsi ljudje za vedno
na zemlji najdejo svoj zadnji cilj:
takrát živeti spet bo vredno,
Tomaž Bizilj.“

Smisel za očrt situacije, ki smo ga lahko odkrili v „Tomažu Bizilju“, se v drugi podobni prigodnici, napisani „V opombo Alfredu Šerku“, stopnjuje prav do dramatičnosti, katere teža sloni na variiranem refrenu. Z njim dosega pesnik do neke mere podobno mučno napetost in naravnost odrsko učinkovitost, kot jo poznamo iz nekaterih nor-dijskih dram:

„... in kadar vrata se zvečer odpro,
vsi vemo, da te nikdar več ne bo.“

Pesnikov čisto slikarski prijem pri oblikovanju snovi ni v nobeni pesmi nemara bolj viden in otipljiv kot v „Pericah na Savi“. Komaj prebujeno jutro na Savi; prvi sončni žarki nad Ljubljano; savske perice, nagnjene nad plohe, ki gre mimo njih življenje kot šumeča voda ali kot veter, ki se jim je ujel v obleko; vlak, ki hiti v dalji čez most; vse to razodeva tako svežo in živo plastiko, kot je mogoča — bi mislil človek — edinole na platnu ali v naturi sami.

Pripoved, ki ji pesnik vdihne najbolj osebni, intimni značaj samoizpovedovanja, v čemer smo videli *Grudnovo* značilno potezo, je pri njem pogosta; taka je mična zgodbica o grlicah, ki zapušča mehko lirično občutje in ki je hkrati zgodba iz pesnikovega osebnega življenja, in taka je spet pesem „Spomin na staro mater“ z mogočno, malone simbolično postavbo Terezije Košute, kmečke starke s Primorja. Medtem ko kažejo ravno narobe „Pesmi natakariice Pepce“, ki so po svoji zasnovi in po svoji skoro prozaični dikciji nekakšna, rekli bi, novela v verzih, kako verno in sugestivno se zna pesnik vživeti v čustvovanje in miselno življenje mladega, preprostega dekleta, ne da bi kakor koli vstopal s svojo lastno izpovedjo. Vživetje v snov, kar je odlika predvsem za pripovednika, daje poglobljeno oznako dvema ljubkima pesmicama, ki sta sicer po svojem notranjem vzdušju različni: prva je igriva prigodnica o papagajčku Kikiju, druga pa je pesem „Ob smrti bratove hčerke“ v lahkotnem, daktilskem ritmu, ki mestoma spominja na tok otroške govorice:

„Lučka se njena v temò je utrnila,
tiho so vrata za njo se zaprla:
šla je od nas in ne bo se vrnila,
v šestem je letu Marjanca umrla.“

Tako se nam razodene Gruden, če ga skušamo premotriti v celoti, kot pesnik, čigar izpoved nas prepričuje predvsem s silo in jasnostjo svoje slike; njegova domena je risba, plastika, prostor; njegova lirika je polna realističnih pripovednih elementov; njegov verz je preprost in malone težak v svoji enostavnosti; metafora mu je živa in organična, dasi maloštevilna. Če velja, da je v slehernem oblikovalcu latenten neki stil, neki način izražanja, v katerem se šele oblikovalec lahko razživi in razvname, potem je ta stil pri Grudnu nedvomno realizem. Že v njegovih prvih pesmih je očitno — danes to ni več težko ugotoviti —, da je najbolj svojski in zato tudi najbolj uspel tam, kjer je najbolj stvaren, to je v slikah domače pokrajine in domačega življenja (Pod Šempolajem, Jutro na morju, Božja pot v Barbano). In samo ves čas, vse okolje na pragu med moderno in ekspresionizmom je vzrok, da se mladi pesnik ni dovolj znašel in nam ni že tedaj zapel prave, čiste, neskaljene, resnično s v o j e pesmi.

Če pogledamo Grudnovo ljubezensko liriko, ki je nedvomno vselej najbolj osebno, intimno, brez ovinkov, naravnost iz srca izlito izpovedovanje, moramo priznati, da nas ta lirika, zapredena v melanholijo odpovedi in slovesa, nagnetena z neko žalostno, trudno čustvenostjo, nikdar do kraja ne prevzame; komaj da nam tu pa tam ustvari rahlo razpoloženje, ki ga pa že skali meglica nedoločnosti in nedograjenosti.

Nabrežinski bard, ki je nekoč v Primorskih pesmih opeval stisko naroda v patetičnem zamahu, nam danes z enakim patosom, z enako govorniško gesto, primerno za učinkovito recitacijo, poje o stiski vsega človeštva v verzih, ki nas bolj pritegnejo s svojo aktualnostjo ter živo problematiko in manj s svojo umetniško silo in sugestivnostjo.

Prava Grudnova moč je, kot smo videli, drugod.

Zaradi pretirane vneme pri lovu za različnimi smermi in šolami se nam kaj pogosto in kaj rado zgodi — zlasti v presojanju lirike —, da pozabljamo na pravo umetniško vrednost; v želji, da ne bi prezrli nobene stilne nianse, kopičimo imena in pri tem dajemo vse premalo veljave resnični kvaliteti in pomembnosti. Čas pa je hladen, brezstrasten sodnik, v čigar senci izgube smeri in šole na svoji slavi, ostaneta zgolj človeška dragocenost in umetniška prepričljivost kot edini merili. Marsikaj od slovenske lirike se je v njegovem neizproslem rešetu razsulo v nič. Edini Prešeren je ostal malone nedotaknjen. Tudi pestrobarvno njivo sodobne poezije od moderne dalje bo prej ali slej oplela njegova roka. Med tem, kar bo ostalo, bo tudi izbor Grudnovih pesmi.

Drago Šega.

Gospodarski pregled

POL LETA NOVE GOSPODARSKE POLITIKE V JUGOSLAVIJI.

V Jugoslaviji je neposredno pred današnjo evropsko vojno bil šibek dvig konjunktura, ki je komaj dosegel višino l. 1929. in je v veliki meri nastal zaradi vezanja gospodarstva na avtarkične države in njih vojne potrebe, kakor tudi po zaslugi aktivizacije tujega in državnega kapitala, dobljenega iz notranjih posojil. Vendar so se po taki „konjunkturi“ posebne vrste kmalu začeli kazati besistični znaki v zvezi s svetovno industrijsko in agrarno krizo in s padanjem kupne moči širokih slojev Jugoslavije.

Avgusta in septembra 1939 sta pa odločilno vplivali evropska vojna in poskusna mobilizacija. V prvem hipu je nastal precejšen zastoj. Pomorski promet je zastal zaradi